

AUTOREFERAT

1. Imię i nazwisko:

BARTOSZ WÓJCIK

2. Wykształcenie

- 1992–1997 – studia filologii germańskiej, historii, historii sztuki, teologii: Ernst-Moritz-Arndt Universität Greifswald (Uniwersytet im. Ernsta Moritza Arndta w Greifswaldzie, Niemcy), Universität Potsdam (Uniwersytet Poczdamski, Niemcy), Uniwersytet Szczeciński (US), Universität Wien (Uniwersytet Wiedeński, Austria)
- 1997 – magister w zakresie filologii germańskiej (Uniwersytet Szczeciński)
- 2008 – dyplom w zakresie zarządzania kulturą (Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy) (studia podyplomowe)
- 2010 – doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie: historia, stopień nadany przez Radę Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego na podstawie dysertacji *Alltag der deutschen Ordnungspolizei in den annektierten polnischen Gebieten 1939–1945. Fallstudie Łódź/Litzmannstadt* („Dzień powszedni niemieckiej Policji Porządkowej na zaanektowanych terenach polskich 1939–1945. Studium przypadku Łodzi/Litzmannstadt”), promotor: prof. zw. dr hab. Edward Włodarczyk, recenzenci: prof. zw. dr hab. Włodzimierz Stępiński, dr hab. Bożena Górczyńska-Przybyłowicz

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

od 2011 – adiunkt w Instytucie Filologii Germańskiej, Uniwersytet Szczeciński

2011–2013 Zakład Historii Literatury i Kulturoznawstwa (kierownik: dr hab. Regina Hartmann, prof. US) (do rozwiązania Zakładu wskutek emerytury)

2013–2015 Zakład Współczesnej Literatury Niemieckojęzycznej (kierownik: dr hab. Ewelina Kamińska, prof. US)

od 2015 Zakład Literaturoznawstwa Porównawczego (kierownik: dr hab. Katarzyna Krason, prof. US) (od powstania Zakładu)

adres: Uniwersytet Szczeciński, Wydział Filologiczny, Instytut Filologii Germańskiej, al. Piastów 40b, 71-065 Szczecin

4. Wskazanie osiągnięcia, wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 z późn. zm.)

a) Tytuł osiągnięcia

„*Ganz hinten im allerhintersten Hinterpommern ...*“ – *Pommern in historischen Novellen von Hans Hoffmann*

b) Monografia: Bartosz Wójcik, „*Ganz hinten im allerhintersten Hinterpommern ...*“ – *Pommern in historischen Novellen von Hans Hoffmann* (=Schriften zur Literaturgeschichte 25), Hamburg: Fachverlag für wissenschaftliche Literatur Dr. Kovač, 2019, ss. 477, ISBN 978-3-339-10952-1

Recenzenci wydawniczy: prof. dr hab. Carsten Gansel (Gießen), dr hab. Jerzy Kałużny, prof. UAM (Poznań)

5. Osiągnięcia naukowo-badawcze

Od uzyskania stopnia naukowego doktora:

- opublikowałem 1 monografię;
- współredagowałem 1 tom zbiorowy;
- napisałem 27 publikacji naukowych, w tym 25 artykułów naukowych, 2 publikacje innego typu (recenzja i sprawozdanie, opublikowane w czasopiśmie naukowych);
- przedstawiłem 22 wystąpienia naukowe (referaty i wykłady), w tym 13 referatów na konferencjach międzynarodowych, 2 na konferencjach ogólnopolskich, 7 wystąpień innego typu;
- otrzymałem 3 stypendia zagraniczne;
- realizuję 1 autorski projekt naukowy – I etap sfinansowany przez Friedrich-Naumann-Stiftung (Fundację im. Friedricha Naumanna) w 2018 r.

6. Opis osiągnięć naukowo-badawczych

Moje zainteresowania naukowo-badawcze koncentrują się w trzech kręgach problemowych: pierwszy z nich obejmuje studia nad literackimi zapisami stanu kultury Pomorza Zachodniego w okresie dynamicznych przemian na przełomie XIX i XX wieku, kiedy to – obok transformacji gospodarczych i społecznych – ugruntowana historycznie tożsamość zachodniopomorska ścierała się od dłuższego czasu z silną promocją państwowotwórczego pierwiastka pruskiego i wreszcie od 1871 r. z ideą niemieckiego państwa narodowego. Drugi z wymienionych obszarów badawczych współtworzą wielokierunkowe analizy tekstów kultury, opisujących przemiany historyczno-kulturowej

schedy materialnej i niematerialnej tych terenów na przestrzeni ostatnich dwóch stuleci, szczególnie w kontekście wymiany ludności na tym terenie – opuszczenia go przez ludność rdzenną w latach ok. 1945–1955 i zasiedlenia przez ludność polską. Horyzont historycznoliteracki tych procesów podkreślony jest w bardziej szczegółowych badaniach, oscylujących wokół zagadnień źródeł oraz transferu kulturowego podań, bajek, legend i mitów tego regionu w całym okresie czasowym, poczynając od upiśmiennienia pierwotnych przekazów oralnych.

Nurty te przecina odniesienie geograficzne do Pomorza Zachodniego, rozumianego jako przestrzeń geograficzna, polityczna, historyczna i kulturowa (nie: teren dzisiejszego Województwa Zachodniopomorskiego) – ta ostatnia definiowana tożsamościowo, intelektualnie i duchowo. Teksty literackie sublimują w takim modelu badawczym – opartym o teksty kultury – najistotniejsze zagadnienia, zawierające się w zróżnicowanym spektrum wątków. Uwzględnienie tak pojętej ponadgatunkowej perspektywy z jednej strony zmusza do dokonania istotnych korekt w obrębie dominujących rozstrzygnięć badawczych – wydaje się, że z analizy aktualnego stanu badań, dotyczącego ostatnich dwóch stuleci rozwoju literatury na Pomorzu Zachodnim, wyłania się przestrzeń do weryfikacji względnie zniuansowania ich dotychczasowych wyników. Z drugiej strony owo uwzględnienie pozwala na wskazanie słabiej eksponowanych dotychczas punktów odniesienia.

Moje poszukiwania badawcze krystalizowały się przez wiele lat. O ile praca magisterska miała silne podłoże kulturoznawcze, w którym badanie tekstów kultury zasadało się głównie na analizie traktatów filozoficznych w odniesieniu do ikonografii (promotorami byli prof. filozofii Bolesław Andrzejewski oraz prof. historii sztuki Gerd-Helge Vogel), o tyle praca doktorska stanowiła studium historiograficzne (promotorem był prof. historii Edward Włodarczyk), wykorzystujące instrumentarium badawcze historii społecznej, historii instytucji oraz badań nad mentalnością. Obie te prace dokonywały analiz regionalnych (odpowiednio: terenu dzisiejszej Holandii oraz miasta Łodzi). Wzmoczone poszukiwania nowych obszarów badawczych, stanowiące niejako naturalny etap po obronie dysertacji doktorskiej, doprowadziły mnie do wypracowania widocznej w rozprawie habilitacyjnej metody badawczej, opartej o moje zasadnicze wykształcenie filologiczne, wzbogaconej wszelako warsztatem kulturoznawczym i obficie korzystającej z metodologii pracy historyka; regionem zaś, który stał się centrum moich badań w ostatnich siedmiu latach, są tereny mojego pochodzenia – Pomorze Zachodnie. Jest to jednocześnie region o silnych korzeniach niemieckich – naturalnie zgermanizowany w XII–XIV w. i stanowiący część niemieckiego obszaru kulturowego do 1945 r. Specjalizując się w analizie tekstów kultury, które starały względnie starają się poddać narratywizacji zjawiska kulturotwórcze tego terenu, mogłem jednocześnie sięgnąć do mojej utrwalonej wiedzy o tym terytorium, zorientowanej interdyscyplinarnie i obejmującej historię społeczną, historię kultury – w tym

historię czytelnictwa i piśmiennictwa – oraz zagadnienia współczesności, a wykorzystywanej uprzednio m.in. przez ok. 15 lat pracy jako przewodnik turystyczno-krajoznawczy (na podst. licencji PTTK z 1994 r.).

Zarysowane powyżej zainteresowania naukowo-badawcze można uściślić w podziale czasowym i systematycznym. Czasowo dotyczą one zarówno badań szczegółowych (głównie okresu II Rzeszy Niemieckiej 1871–1918 oraz lat bezpośrednio poprzedzających i następujących po tej formie państwowości), jak i przekrojowych (od połowy XIX wieku do współczesności, z naciskiem na cezurę 1945, ale również 1918 i 1989 roku).

Z systematycznego punktu widzenia moja praca kładzie nacisk na:

1. szerokie pojmowanie literatury;
2. interdyscyplinarność;
3. interkulturowość;
4. intertekstualność;
5. regionalizm.

Ad. 1. Szerokie pojmowanie literatury

1.1 uznanie, iż dzieło literackie to „każdy sensowny twór słowny” (Stefania Skwarczyńska) z rozwinięciem o podejście „dyskursywne” (Michel Foucault i kontynuatorzy); w konsekwencji analiza tekstów literackich (epickich, lirycznych, dramatycznych), jak i publicystycznych, naukowych i popularnonaukowych, przy czym teksty literackie obejmują obok literatury pięknej szeroką paletę form literatury użytkowej (również m.in.: książki kucharskie, przewodniki turystyczne, dzienniki podróży, listy, poradniki, teksty z kart pocztowych, forów internetowych, teksty z prasy codziennej);

1.2 literatura w kontekście koncepcji metaliterackich, a więc przy uwzględnieniu aspektów religijnych, społecznych, politycznych, ideologicznych, kulturowych.

Ad. 2. Interdyscyplinarność

2.1 literatura w kontekście przemian społeczno-politycznych, kulturowych i cywilizacyjnych, technicznych i technologicznych, istotnych wydarzeń historycznych (np. wojny, procesy państwowotwórcze);

2.2 analiza różnorodnych nieliterackich tekstów kultury (pomniki, nazwy ulic, architektura).

Ad. 3. Interkulturowość

3.1 transfer kulturowy pomiędzy niemieckim (niemieckojęzycznym) i polskim (polskojęzycznym) kręgiem kulturowym ze szczególnym uwzględnieniem Pomorza Zachodniego;

3.1.1 kultura i polityka pamięci;

- 3.1.2 kształtowanie przestrzeni publicznej (jako tekstu kultury);
- 3.1.3 interkulturowe aspekty w translatoryce;
- 3.2 kobiecość i jej przejawy literackie;
- 3.3 transfer treści kultury, charakterystycznych dla poszczególnych kręgów kulturowych, obserwowalny w formie transferu treści pomiędzy różnorodnymi tekstami kultury.

Ad. 4. Intertekstualność

Nawiązania i zapożyczenia intertekstualne pomiędzy różnorodnymi tekstami kultury (por. 1.1, 2.2).

Ad. 5. Regionalizm

Ta kategoria jednocześnie spaja wszystkie wymienione powyżej. Odniesienie do Pomorza Zachodniego – w rozumieniu zarysowanym powyżej – stanowi niemal stały kontekst moich badań. Moje pozycje zbliżają się tu do „literaturoznawstwa regionów”, który w polskiej nauce przeżywa ostatnio pewien renesans w formie „nowego regionalizmu w badaniach literackich”.

W konsekwencji, moje dotychczasowe publikacje można zawrzeć w trzech dużych cyklach:

1. historia literatury (niemieckojęzycznej) na terenie i na temat Pomorza Zachodniego, ze szczególnym naciskiem na okres II Rzeszy;
2. historia niemiecko- i polskojęzycznych podań, bajek, legend i mitów Pomorza Zachodniego od ich upiśmiennienia do współczesności;
3. narratywizacja kondycji kultury Szczecina oraz Pomorza Zachodniego od schyłku XIX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem niemiecko-polskiego transferu kulturowego po II Wojnie Światowej, poprzez teksty kultury.

Ad. 1

Cykl ten analizuje wybrane utwory literackie, podkreślając poprzez ich wybór obszary tematyczne, które wydawały się odgrywać w tym regionie i w owym okresie szczególne znaczenie. Artykuły odnoszą się do narratywizacji kwestii tożsamościowych i (samo)postrzegania mieszkańców regionu – poprzez „spojrzenie w głąb” oraz w konfrontacji ze światem zewnętrznym, do debaty na temat własnych korzeni etnicznych, kulturowych (i narodowych), a także do dynamicznych przemian społeczno-politycznych, w tym szczególnie zmieniającej się roli kobiety. Zgodnie z ówczesnymi tendencjami na rynku wydawniczym publikacje mężczyzn i kobiet omawiane są mniej więcej w równych proporcjach.

Ad. 2

Cykl ten analizuje formy i funkcje tych tekstów. Przekazy ustne były upiśmianiane według naukowych standardów, ale jednocześnie poddawane literackim modyfikacjom. Ten ostatni proces trwa po dziś dzień. Niektóre prace analizują podania i mity w okresie przełomu XIX i XX wieku. Po 1945 r. korpus tekstowy podań, bajek, legend i mitów został poddany dodatkowym modyfikacjom, które skrótowo można opisać jako transfer schedy kulturowej z jednego kręgu kulturowego w inny (tu: z niemieckiego w polski); stosunkowo często następowało przy tym przetwarzanie treści literackich dla celów pozaliterackich, np. marketingowo-turystycznych (a wręcz pośrednio gospodarczych) czy politycznych. Istotnym elementem rozważań jest transformacja tekstu w procesie przekładu.

Ad. 3

Równolegle publikowane są artykuły, analizujące w szerszym kontekście stan kondycji Pomorza Zachodniego ze szczególnym uwypukleniem historycznej stolicy regionu, Szczecina. Obok analiz o charakterze przeglądowym bardziej szczegółowo omawiane są hodonimy oraz pomniki. Niektóre prace dotyczą przy tym wyłącznie okresu niemieckiego. Szczególny punkt ciężkości leży jednak na analizie wybranych elementów schedy kulturowej regionu, które sięgają swoim występowaniem okresu niemieckiego – najczęściej schyłku XIX wieku – i które po 1945 r. uzyskały nowe konotacje w procesie ich upolitycznienia względnie nadania im nowej (nowych) funkcji.

Moja praca dydaktyczna koresponduje z badawczą. Jestem autorem sylabusa i koordynatorem modułu *Historia i kultura krajów niemieckiego obszaru językowego*, prowadząc od wielu lat wszystkie zajęcia tego modułu (dla studiów stacjonarnych, niestacjonarnych oraz studiów popołudniowych z dodatkowym językiem obcym), a także zajęcia pokrewne (np. *Realioznawstwo krajów niemieckiego obszaru językowego*). W efekcie większość czasu, którego dotyczy autoreferat,* wykłady stanowią co najmniej połowę prowadzonych przeze mnie zajęć dydaktycznych.

Ponieważ bliskie jest mi pojmowanie literatury – lub też szerzej, czytelnictwa i piśmiennictwa – jako (częstkowego) wyrazu stanu kultury danej społeczności, obszary problemowe, którymi zajmuję się w swojej pracy badawczej oraz pracy dydaktycznej, eksploruję również poza tymi sferami, nawiązując do współczesnych przejawów kultury, również we współpracy ze studentami. Przez kilka lat byłem opiekunem Koła Naukowego Germanistów, co roku jestem opiekunem jednego z roczników. Organizuję wyjazdy dydaktyczne i objazdy naukowe oraz liczne inne aktywności studenckie, bezpośrednio wiążąc

* Pracę na US podjąłem w październiku 2011 r., w semestrze letnim 2018 przebywałem na naukowym stypendium zagranicznym, w roku akademickim 2018/2019 korzystam z urlopu naukowego.

je z życiem akademickim, ale również poza nim, w kontekście szeroko rozumianego życia kulturalnego i aktywizacji studentów w celu nabycia dodatkowych kompetencji społecznych. Dbam też o regularne podnoszenie własnych kwalifikacji dydaktycznych, m.in. poprzez stypendium szkoleniowe w ramach programu Unii Europejskiej Staff Training Mobility (2017).

Z tej aktywności intelektualnej wynika również popularyzacja nauki i literatury oraz działania upowszechniające wiedzę. Regularnie uczestniczę – w pewnym stopniu także jako współorganizator – w różnego rodzaju konferencjach, sympozjach, dyskusjach panelowych, przedsięwzięciach kulturalnych i społeczno-kulturalnych, warsztatach, poświęconych nauce i kulturze audycjach telewizyjnych i radiowych, a także przedsięwzięciach o charakterze doradczym i eksperckim (np. w trakcie powstawania aplikacji Szczecina o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016 czy wcześniej w trakcie powstawania Regionalnego Funduszu Filmowego na zlecenie Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego). Ich wykładnikiem jest współczesny polsko-niemiecki i niemiecko-polski transfer kulturowy, choć w przypadkach jednostkowych dotyczą one wyłącznie kultury polskiej (np. na uroczystej sesji Rady Miasta 5 lipca 2017 r. przypadł mi zaszczyt wygłoszenia laudacji dla zespołu Filipinki, nagrodzonego Medalem za Zasługi dla Miasta Szczecina) lub niemieckiego kręgu kulturowego (np. w kwietniu 2015 r. byłem jurorem w konkursie młodego kina niemieckiego na festiwalu FiSH Festival im StadtHafen w Rostocku). Istotnym elementem jest przy tym praca w środowiskach pozaakademickich: przez kilka lat uczestniczyłem czynnie w pracach Komisji Egzaminacyjnej Wojewódzkiego Konkursu Języka Niemieckiego, zarządzane przeze mnie stowarzyszenie koordynuje w Szczecinie ogólnopolski Tydzień Filmu Niemieckiego.

Działania tego typu mają też odzwierciedlenie w publikacjach. Na potrzeby tomu naukowego, wydanego w 2018 r., przetłumaczyłem dwa niemieckojęzyczne podania ludowe z XIX wieku (a wcześniej teksty konstruktywistyczne m.in. Niklasa Luhmanna czy Siegfrieda J. Schmidta we współpracy z naukowym zespołem polonistów), opublikowałem też szereg pism popularnonaukowych. Ukoronowaniem moich działań popularyzatorskich jest zakrojony na szeroką skalę autorski projekt naukowy translacji i dwujęzycznej publikacji antologii krótkich form prozatorskich, powstałych na terenie względnie dotyczących Pomorza Zachodniego od schyłku XIX do połowy XX wieku. Siedem powiązanych tematycznie tomów o objętości 12–13 arkuszy wydawniczych każdy będzie zawierać 48 teksów 33 twórców; całość planowana jest na lata 2020–2026 jako publikacja Wydawnictwa Naukowego Uniwersytetu Szczecińskiego. Seria publikacji zostanie wyposażona w krytyczny aparat naukowy, ale bardzo istotnym elementem projektu jest jego funkcja popularyzatorska.

Druga połowa 2018 r. upłynęła pod kątem formułowania treści książki, podsumowującej ostatnie siedem lat mojej pracy badawczej. Punkt wyjścia stanowi przedsięwzięcie sformułowania przyczynku do szerzej zakrojonego

postulatu badawczego – nakreślenia panoramy literackich inscenizacji Pomorza Zachodniego na przełomie XIX i XX wieku, oraz zaoferowania stosownego modelu badawczego do realizacji tego postulatu.

Wskutek bardzo krótkiego okresu przejściowego stosowania dotychczasowej procedury habilitacyjnej szybko podjęta decyzja o złożeniu wniosku w tym trybie wpłynęła na zmniejszenie mojej aktywności naukowej na innych polach: w ostatnim kwartale roku musiałem zrezygnować z udziału w międzynarodowej konferencji naukowej (w październiku) oraz odrzucić nobilitującą propozycję wygłoszenia naukowego wykładu okolicznościowego dla współpracowników pionu stypendialnego Begabtenförderung (ekspertów, obecnych i byłych stypendystów, doradców i recenzentów oraz innych uczestników dużej międzynarodowej konferencji) w ramach głównego dorocznego wydarzenia Fundacji im. Friedricha Naumanna, odbywającej się w Berlinie konferencji pod hasłem *Europa-Kongress 1918–2018* (w grudniu 2018 r.).[†]

Powstała w tym okresie monografia: *„Ganz hinten im allerhintersten Hinterpommern ...” – Pommern in historischen Novellen von Hans Hoffmann* (=Schriften zur Literaturgeschichte 25), Hamburg: Fachverlag für wissenschaftliche Literatur Dr. Kovač, 2019, ss. 477, ISBN 978-3-339-10952-1, **wskazuję jako osiągnięcie, wynikające z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 z późn. zm.)**.

7. Omówienie osiągnięcia habilitacyjnego

Proponowany model badawczy, służący do analizy literackich przedstawień Pomorza Zachodniego na przełomie XIX i XX wieku, zastosowany jest empirycznie w analizie nowel historycznych Hansa Hoffmanna (*1848 w Stettinie/Szczecinie – †1909 w Weimarze). Utwory te łączy odniesienie przestrzenne do tego regionu. Badanie tych nowel nosi kilka cech: to zapewne pierwsze obszerne studium (w formie książkowej) poświęcone temu autorowi od jego śmierci. Analizowane teksty po raz pierwszy zostały też zestawione jako koherentny korpus tekstowy. Nową propozycją jest również analiza z aktualnych pozycji badawczych w kontekście reprezentacji przestrzeni artystycznej.

Główna konstrukcja pracy bazuje na teorii kultury Jurija M. Łotmana jako przestrzeni semiotycznej. Przy jej pomocy – choć nie wyłącznie w oparciu o nią – możliwa jest reinterpretacja mechanizmów kulturowych. Ożywiona w ostatnich latach recepcja tej teorii w nauce niemieckojęzycznego obszaru językowego pozwoliła mi wykorzystać najnowsze osiągnięcia m.in. narratologicznych i kulturoznawczych badań nad kategorią przestrzeni. Własne analizy

[†] Do uzyskania stopnia doktora otrzymałem 4 stypendia naukowe; m.in. byłem beneficjentem 4-letniego stypendium naukowego tej Fundacji, realizowanego na terenie Niemiec.

opieram przy tym na relatywnie szerokiej bazie źródłowej, użytej do eksploatacji kontekstów historycznych, kulturowych i literackich.

Podbudowa analizy utworów teorią przestrzeni tartuskiego badacza pozwoliła jednocześnie na częściową rewizję moich wcześniejszych badań, prowadzonych m. in. również na analizowanych w rozprawie nowelach. Fakt ten świadczy nie tylko o właściwym zastosowaniu modelu badawczego, ale również o skuteczności zastosowanej metodologii do obiektu badań (tu: nowel historycznych Hansa Hoffmanna).

Praca analizuje ów konstytuujący model przestrzenny nie tylko na płaszczyźnie topograficznej; w nawiązaniu do teorii Łotmana atrybuty te można stwierdzić również zarówno w innego typu konstelacjach przestrzennych jak i w mobilności postaci, z których niektóre pośredniczą pomiędzy odrębnymi „semiosferami”. Tym samym modele przestrzenne mogą ujmować różne wykładnie znaczeń, albowiem organizacja przestrzenna operuje pojęciami topograficznymi oraz topologicznymi, które dodatkowo otrzymują ładunek semantyczny. W tym sensie Pomorze Zachodnie jako przestrzeń akcji literackiej kodowane jest wielokrotnie, tzn. reprezentuje różne systemy znaczeń. Operują one w różnorodnych „semiosferach”, oddzielonych „granicami klasyfikacyjnymi”, których transgresja może być niemożliwa, względnie ich pogranicza mogą funkcjonować jako „strefy kontaktowe”, tj. płaszczyzny filtracji i wzajemnego przenikania; niektóre z tych granic są czasowo znoszone względnie dzielą przestrzeń w „subsemiosfery”. W ten sposób jawi się obraz kompleksowego wielopoziomowego modelu przestrzennego.

Budowa takiego modelu na bazie analizowanych tekstów jest możliwa w oparciu o liczne odniesienia świata przedstawionego w tekstach do rzeczywistości pozaliterackiej. Referencje te stanowią z jednej strony wydarzenia i postaci historyczne – fundamentalne procesy kulturotwórcze, jak reformacja lub wojna trzydziestoletnia, oraz kluczowi przedstawiciele miejscowego społeczeństwa, jak władcy Księstwa Pomorskiego czy członkowie najstarszych rodów arystokratycznych i przedstawiciele (regionalnych) struktur władzy. Literackie wykorzystanie analogii do procesów, zdarzeń i postaci historycznych skutkuje relatywnie obszerną podstawą tekstową tych odniesień. Można je odnaleźć zarówno w szeroko rozumianej literaturze przedmiotu jak i licznych gatunkach tekstowych, nie zawsze precyzyjnie klasyfikowalnych we wczesnej erze nowożytnej – jak kronika, podanie czy anegdota. Pomiędzy tymi źródłami oraz tekstami Hoffmanna stwierdzić można liczne nawiązania intertekstualne. Zwraca przy tym uwagę fakt, iż sam Hoffmann odniesień tych nie wzmiankował, a wręcz okazjonalnie je umniejszał.

Stopień literaryzacji elementów, mających odniesienia do rzeczywistości pozaliterackiej – wydarzeń, geolokalizowalnych miejsc krajobrazu Pomorza Zachodniego czy postaci – jest w poszczególnych tekstach badanego korpusu różnorodny. Nie tylko są to teksty beletrystyczne; można stwierdzić odstępstwa treściowe i językowe w stosunku do literatury przedmiotu. Z uwagi na

fakt, iż są to nowele historyczne, we wszystkich występuje plan wydarzeń historycznych oraz plan właściwej akcji utworu. Owa „polifonia przestrzenna” stanowi stabilny atrybut przestrzennego wymiaru badanych utworów; „granice klasyfikacyjne” w niektórych przypadkach są przekraczane przez protagonistów, pełniących funkcje „tłumaczy” pomiędzy odrębnymi „semiosferami”. Występuje jednak wiele postaci, pozostających w jednej tylko przestrzeni czaszkowej. Dla niektórych bohaterów granice te pozostają więc nieprzekraczalne, choć inni zdolność tę posiadają. Ta bywa z kolei czasowa i w niektórych przypadkach odwracalna.

Chociaż badane teksty wykazują analogie do rzeczywistości pozaliterackiej oraz liczne nawiązania intertekstualne, stwierdzić można, iż urodzony w Stettinie i dłuższy czas związany z Pomorzem Zachodnim Hoffmann traktował wykorzystywane źródła jedynie jako tworzywo twórcze – technika ta była charakterystyczna również dla autorów niezwiązanych z tym regionem, albo wykazujących z nim jedynie luźne związki. Konfrontacja z motywami, usankcjonowanymi schedą historyczno-kulturową, nie przyjęła więc i u niego formy archeologii kultury: publikacje jego zorientowane były na własny sukces wydawniczy, nie zaś na zachowanie i podtrzymanie tradycji samych motywów.

Postrzeganie ich nie jako zobowiązujących przez historię tradycji wzorców, ale jako tworzywo, które można poddać swobodnej transformacji, otwierało możliwość literackiej kreacji Pomorza Zachodniego. Tym samym przestrzeń realna przestaje pokrywać się z przestrzenią historyczną i – przede wszystkim – z przestrzenią wyobrażoną. Uwalniając opowiadane historie z ich bogatego kontekstu historyczno-kulturowego, autor mógł je plastycznie fikcjonalizować, odrywając od pierwotnych wzorców zawartych w tekstach kultury. Tym samym motywy zakorzenione w kontekście regionalnym mogły również nabierać cech kwestii globalnych. Hoffmann nie mógł jednak jednocześnie całkowicie zerwać z utrwalonymi w pamięci kolektywnej stereotypowymi wyobrażeniami przedmiotowej prowincji. W efekcie nawiązywał i on do ugruntowanych od stuleci różnych odcieni wizerunku „pomorskości”, w tym również tych nacechowanych negatywnie, które inscenizowały region jako teren jałowy intelektualnie i cywilizacyjnie. Całkowita negacja tego wizerunku nie była jego zamiarem; uznał on jednak taki image za niepredestynowany do konstytucji znaczeniowej tej przestrzeni. Ostatecznym celem jego działania była raczej re-kreacja tego wizerunku poprzez medium przystępnej w formie literatury beletrystycznej. Zmiana w skojarzeniowej strukturze pola semantycznego wieloperspektywicznie postrzeganej przestrzeni Pomorza Zachodniego była celem długofalowym; poszczególne stopnie w drodze do jej osiągnięcia wyznaczały kolejne publikacje, rozciągnięte praktycznie na cały okres twórczości literackiej pisarza. Działanie takie nie stało jednocześnie w opozycji do „realizmu poetyckiego”, który wydaje się najbliższym Hoffmannowi kierunkiem literackim: siła wpływania na rzeczywistość stanowiła wszak dla jej

wyznawców immanentną cechą sztuki, która ze swojej strony stanowiła dodatkowy poziom opisu rzeczywistości.

Punkt wyjścia dla kreacji literackiej przestrzeni Pomorza Zachodniego stanowiła więc obserwacja pejzaży i ludzi istniejących w rzeczywistości pozaliterackiej; w procesie literaturyzacji elementy te były przetwarzane na postaci, działające w przestrzeni akcji literackiej. Niemal wszystkie wymieniane w badanych nowelach miejsca – poza miejscowością Sand(e) – mają odniesienie kartograficzne do przestrzeni realnej regionu. Podobnie ma się rzecz z wieloma opisywanymi przez Hoffmanna zdarzeniami, tak iż wyraźnie możliwe jest rozróżnienie anglojęzycznej opozycji "history" i "story". Przestrzenie natury i kultury przecinają się, przewyżając granice wewnętrzne, dzielące przestrzeń na „subsemiosfery”. Z uwagi na fakt, iż wzorce przestrzeni kultury i natury mają odniesienia pozaliterackie, współczesne Hoffmannowi obrazy świata zostają przetransponowane – a wraz z nimi semiotyczna przestrzeń Pomorza Zachodniego.

W horyzontalnej osi przestrzeni daje się dostrzec konfrontacja centrum i peryferii, operująca zarówno w przestrzeni akcji literackiej jak i pomiędzy przestrzeniami rozdzielonymi „granicami klasyfikacyjnymi”. Zjawiska te można opisać zarówno dla porządków topograficznych jak i w relacjach pomiędzy postaciami. Pomorze Zachodnie Hoffmanna ma przy tym wiele atrybutów peryferii, nacechowanych jednakże nowocześnie, podczas gdy centrum wyposażone jest częstokroć w cechy antynowoczesne. Siły odśrodkowe, dające się zaobserwować w opozycji pomiędzy centrum a peryferiami, charakteryzują również horyzontalne struktury usankcjonowanych porządków społecznych – które wszelako erodowały już za czasów Hoffmanna. Obraz ten wzmocniony jest inscenizacją tożsamości Pomorzan, która okazuje się nie nosić znamion ani etnicznych ani narodowych, ale raczej jest opisywalna za pomocą uniwersalnych atrybutów etyki normatywnej.

Model, oparty na tej osi, jest dodatkowo wzmocniony aktem zniesienia porządku chronologicznego: nie tylko czas fabuły oraz czas akcji w poszczególnych utworach są różnorodne, raczej dają się znaleźć argumenty na poparcie tezy, iż historie Hoffmanna skomponowane są z pominięciem porządku czasowego. Choć treści historyczne często operują precyzyjnym datowaniem – akcją wszystkich analizowanych nowel da się w miarę dokładnie określić w czasie, niejednokrotnie aż po pory dnia konkretnych dat dziennych –, w procesie literaturyzacji następuje uniwersalizacja przekazu. W kontekście dyskursu tożsamościowego ma to szczególną wagę, albowiem wojna lat 1870–1871 miała wzmocnić w społeczeństwie zachodniopomorskim postawy narodowo-patriotyczne; w efekcie niemiecka tożsamość zorientowana państwowotwórczo miała wyrugować dominujące dotychczas poczucie zachodniopomorskiej wyjątkowości, noszącej – w efekcie – cechy antypruskie. U Hoffmanna widoczny jest dyskurs tożsamościowy, zorientowany narodowo, i dający się zaobserwować w dyskusji różnic pomiędzy Pomorzanami, Polakami

i Niemcami (ze względu na tematykę historyczną opisywani są oni zazwyczaj jako Brandenburczycy lub przedstawiciele cesarstwa rzymsko-niemieckiego); wątek ten nie przebija się jednakże zasadniczo – poza dłuższymi passusami w noweli *Der Teufel vom Sande* – na plan pierwszy.

Likwidacja porządku chronologicznego umożliwia wzniesienie treści na poziom uniwersalny; tym samym stanowi ona bezpośrednią przesłankę dla wizji nowego opisu przestrzeni Pomorza Zachodniego. Jest to dynamiczny obraz „migawkowy”, rozpięty pomiędzy horyzontalnie i wertykalnie osadzonymi sytuacjami kryzysowymi; horyzontalnie w konflikcie peryferii i centrum, wertykalnie w sferze stosunków władzy, które w odróżnieniu do tradycyjnego porządku społecznego są natury funkcjonalnej. Również one – tradycyjne hierarchie zwierzchności – poddane są u Hoffmanna intensywnemu procesowi erozji, przy równoczesnym przejmowaniu inicjatywy przez siły niższego rzędu. Można tu znaleźć kolejne potwierdzenie teorii Łotmana, zdaniem którego konflikty takie są silnie zakorzenione w kulturze europejskiej. Podobnie jak u Łotmana, w nowelach Hoffmanna daje się empirycznie dostrzec równoczesność występowania pogrążonych w inercji form kanonicznych oraz tych, które w bieżącej chwili stają się nowym kanonem.

Również struktury wertykalne okazują się mało stabilnymi elementami konstrukcyjnymi pojmowanego przestrzennie (topologicznie) społeczeństwa. W hoffmannowskiej wizji świata Pomorza Zachodniego erodują nie tylko stosunki społeczne, których hierarchizacja jest usankcjonowana tradycją, ale również hierarchie funkcjonalne – natury politycznej, militarnej, kościelnej. Zjawiska te dało się zaobserwować za czasów Hoffmanna, tj. u schyłku XIX wieku – autor ten tworzył zasadniczo w dwóch ostatnich dekadach tego stulecia – również w krajobrazie społeczno-politycznym ówczesnej Rzeszy Niemieckiej. Hoffmann pozostał więc na gruncie realizmu, kreując jednocześnie nowy w swojej wymowie, afirmacyjny obraz stron swojego pochodzenia. Motywy historyczne zostały przetransponowane w sferę uniwersalistyczną, pozwalając na konstrukcję idealistyczną – wizję. Literacko zdefiniowana przestrzeń Pomorza Zachodniego, odnosząca się wprawdzie do geoprzestrzeni istniejącego regionu, okazuje się w efekcie tego procesu przestrzenią wyimaginowaną, która nie tylko symbolicznie trawestuje dotychczasowe konotacje (literackie) konkretnej przestrzeni geograficznej, ale wizję tej przestrzeni organizuje beczasowo, achronicznie. Celowi temu służą fikcyjni bohaterowie, postaci wyrwane z kontekstu historycznego (nawet jeśli mają one swe pierwotne wzorce w rzeczywistości pozaliterackiej), i wreszcie fikcyjna względnie sfikcjonalizowana akcja utworów.

Monografia poświęcona nowelom historycznym Hoffmanna jest istotnym krokiem na mojej ścieżce badawczej. Choć nie wszystkie krótsze formy tekstowe, przygotowane do publikacji w 2019 r., korzystają z wyników tej pracy, uzyskane w jej toku efekty służą za kanwę przygotowywanej przeze

mniej obszernej publikacji *Pommern in der Literatur 1871–1918* (gotowych jest ok. 50% pracy), którą mam nadzieję opublikować w najbliższych latach.

8. Największe osiągnięcia naukowe

Za swoje największe osiągnięcia naukowe uznaję:

- Szczegółowe studia nad niemieckojęzyczną literaturą dotyczącą względnie powstającą na Pomorzu Zachodnim, tworzoną na przełomie XIX i XX wieku, w tym przypomnienie wielu zapomnianych pisarzy i ich tekstów.
- Wprowadzenie do badań nad dziejami Pomorza Zachodniego regularnych i szczegółowych studiów nad transferem tekstów kultury z niemieckiego do polskiego kręgu kulturowego.
- Wprowadzenie do badań nad dziejami literatury dotyczącej względnie powstającej na Pomorzu Zachodnim interdyscyplinarnej metody wykorzystywania różnorodnych tekstów kultury, zarówno pisanych (literatura piękna i użytkowa, teksty publicystyczne, naukowe i popularnonaukowe) jak i używających innych systemów znaków (karty pocztowe, pomniki, toponimy).
- Zaoferowanie modelu badawczego do analizy inscenizacji przestrzeni literackiej Pomorza Zachodniego na przełomie XIX i XX wieku.
- Pierwsze literaturoznawcze opracowanie korpusu nowel historycznych Hansa Hoffmanna z odniesieniem do Pomorza Zachodniego od ponad stu lat.

